

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Kas tiki ir kas netiki laisve

Kovo 11-oji šiandien, po dvidešimt penkerių Nepriklausomybės metų – kokia ji? Kokia ji, kai visai šalia, Ukrainoje, vyksta ciniškiausios propagandos eskaluojamas karas, kai šalia Kremliaus nušaunamas vienas garsiausių rusų opozicijos vadovų, kai Putinas Vengrijoje lyg niekur nieko deda vainiką prie Vengrijos sukilimo 1956 m. metu žuvusių sovietų karių paminklo (taip, sovietų karių, kurie ten, kaip ir Čekoslovakijoje, įvažiavo su tankais ir sutraiškė vengrų laisvę, o ne tų sutraiškytų ir sušaudytų vengrų, gynusių savo laisvę nuo okupantų)?..

O kurie mūsų politiniai veikėjai, kuriuos reikėtų vadinti politiniais lavonais, o ne veikėjais, atvirai deklaruoja savo prorusiškas pažiūras, paremtas ne tiek ideologija, kuria jie nuoširdžiai tikėtų, o apakinti asmeninės tuštybės ir aiškiai įtakoti pinigų, įtakos ir valdžios troškimo, kurie jiems atstoja tai, ką galėtų sukurti asmeninės idėjos ir iniciatyvos. O kiti, esantys valdžioje ir turintys politinės valios raiškos ir iniciatyvos, pagaliau – įstatymo vykdymo galimybę, toli gražu ne visada tuo naudojasi.

Tačiau argi būtų galima tikėtis ko kito?.. Jeigu taip, tegu kas nors atsako – ko. Lengvo ir nerūpestingo gyvenimo, vartotojų teisių rojaus?.. Materialinio gerbūvio dominavimo?.. Bet argi taip gali būti, gali kada nors atsitikti, kad mus prarytų „pilvo kultūra“, kai visai šalia pat – tiek kenčiančių ir stokojančių, patyrusių ir patiriančių smurtą, prievartą, dezinformaciją, baimę?.. Ar laimė būti laisvam mums duota dėl materialinės gerovės?.. Ne veltui Gabrielė Petkevičaitė-Bitė savo augintiniams sakė, kad šie per daug nesirūpintų dėl „migio“ ir „ėdalo“, nes ne tam mums žmogaus vardas duotas. Kaip ir Vincas Kudirka, kuris sakė – neparduokite savo idealų dėl „trupinio aukso, gardaus valgio šaukšto“.

O juk pasitaiko ir tokių, kurie šiandien naudojami laisve, bet ja netiki, dar blogiau – su pašaipa ir panieka žiūri į ją ir slapčia laukia nelaisvės laiko. Sunku suprasti, kas slypi tokių žmonių širdyje – gal jie genetiškai užprogramuoti nelaisvei it kokia specifinė rūšis, kitaip nesugebanti išgyventi, tik parazituo-dama kituose organizmuose. Ir ne visi iš jų – tamsūs ir kvaili, užguiti ir iškvaišę nuo propagandos, kaip mes kartais pratę vaizduotis nelaisvės besiilginčius žmones. Nelaisvė pasirenkama ir sąmoningai – dažniausiai dėl įtakos kitiems žmonėms, galimybės juos valdyti ir bausti, lemti jų likimus ir pačiam būti tuo, kuo būdamas laisvas, tas žmogus niekados nebus. Beje, jis niekados nelaikys savęs blogio įsikūnijimu – su nuoširdžiu pasipiktinimu tamstoms atšaus, kad yra padaręs daug gero ir nusipelnęs Lietuvai beigi visai tautai ir taip toliau.

Bet yra Kovo 11-oji, liudijanti ilgus amžius trukusią kovą už laisvę būti istorine tauta ir valstybe. Yra Maidanas ir Dangiškoji šimtinė, liudijantys tą patį norą. Ir ne tik liudijantys – įkūnijantys pačią laisvės esmę.

Renata Šerelytė

Keičiamas Lietuvos valstybės pavadinimas ant riboženklio pasienyje su Baltarusijos TSR. 1990 m. balandžio mėn.

V. Ščiavinsko nuotrauka, Lietuvos centrinis valstybės archyvas

TIRONO MIRTIS

*trisdešimt metų tirono mirties
tavo vardu šaukiausi aš Viešpatie.
Kumštų iškėlęs
grūmojau tautos vardu.
Buvau aš teisingas
įniršy savo buvau
drąsus ir nepaperkamas.
Ir gerbė mane
vyrai ir moterys
ir tikėjo manim. O dabar
kada kumštis nuleistas maldai
ką matau aš Viešpatie
delne atgniaužtam?
Trisdešimt tamsėjančių monetų
kuriose iškaltas tironas?*

Aidas Marčėnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Kas tiki ir kas netiki laisve • **2-as psl. Aldona Žemaitytė-Petrauskienė.** Nemarus vienišojo keliautojo palikimas (2) • **3-as psl. Antanas Šileika:** „Aš supratau, kad per lietuvių gyvenimą galiu kalbėti apie visą pasaulį“ • **4-as psl. Violeta Rutkauskienė.** Konstanco suvažiavimui – 600 metų • **5-as psl. Aldona Žemaitytė.** Subtilusis akvarelės pasaulis • **6-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius.** „Vytauto Osvaldo Virkau meno vizija“ (2) • **7-as psl. Romualdas Kriaučiūnas.** Gaspadoriškos išminties aruodas • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Tarmių atgijimas literatūroje • Akmens amžiaus žmonių butis

Nemarus vienišojo keliautojo palikimas (2)

ALDONA ŽEMAITYTĖ-PETRAUSKIENĖ

Pabaiga. Pradžia 2015 m. vasario 28 d. „Kultūroje“

Artėdamas prie didesnio miesto ar mažo miestelio, B. Buračas būtinai nufotografuodavo jų vaizdą iš tolo. Po to užsukdavo į bažnyčių šventorius, kur rasdavo meniškų kryžių ir koplytstulpių, į turgaus aikštes, kurios jomarkų dienomis klegėdavo iš aplinkinių kaimų suvažiausių valstiečių šnekomis. Tapybiškose gatvelėse, nuklotose kelio dulkėmis, jis ieškodavo įdomesnių trobų, skendinčių soduose, fotografuodavo namų verandas, duris, stogų kraigus ir langines, išdrožinėtas įmantriais liaudies meno raštais, o pačiose trobose kalbindavo jų šeimininkus, vaikus, kurie jam buvo nuoširdžiausi pozuotojai ir patikliausi pašnekovai. Buračas prikalbindavo moteris atverti kraičio skrynias, prikrautas audinių rietimų ar margaspalvių tautinių juostų, o vyrus parodyti išdrožtus šaukštus ir ornamentuotas lazdas, nupintus krepšius. Išskirtinė vieta jo rinkiniuose ir registracinėse knygose tenka kryždirbiams. „Lietuva – gražių kryžių žemė. Kryžiai – mūsų tautos džiaugsmo ir kančios paminklai. Lietuvio širdžiai kryžius yra brangus, lietuvis kryžių myli labiausiai, todėl lietuviai ir moka kryžių išgražinti“, – viename iš savo straipsnių rašė Balys Buračas, pats gimęs netoli Kryžių kalno (Jurgaičių piliakalnio). Registracijos knygų aprašuose jis stengėsi pateikti kuo išsamesnes kryždirbių biografijas. Išskyrė V. Svirkio kryžius, jau nykstančius, aiškinosi jų sukūrimo metus, pabrėždavo jų meninę vertę.

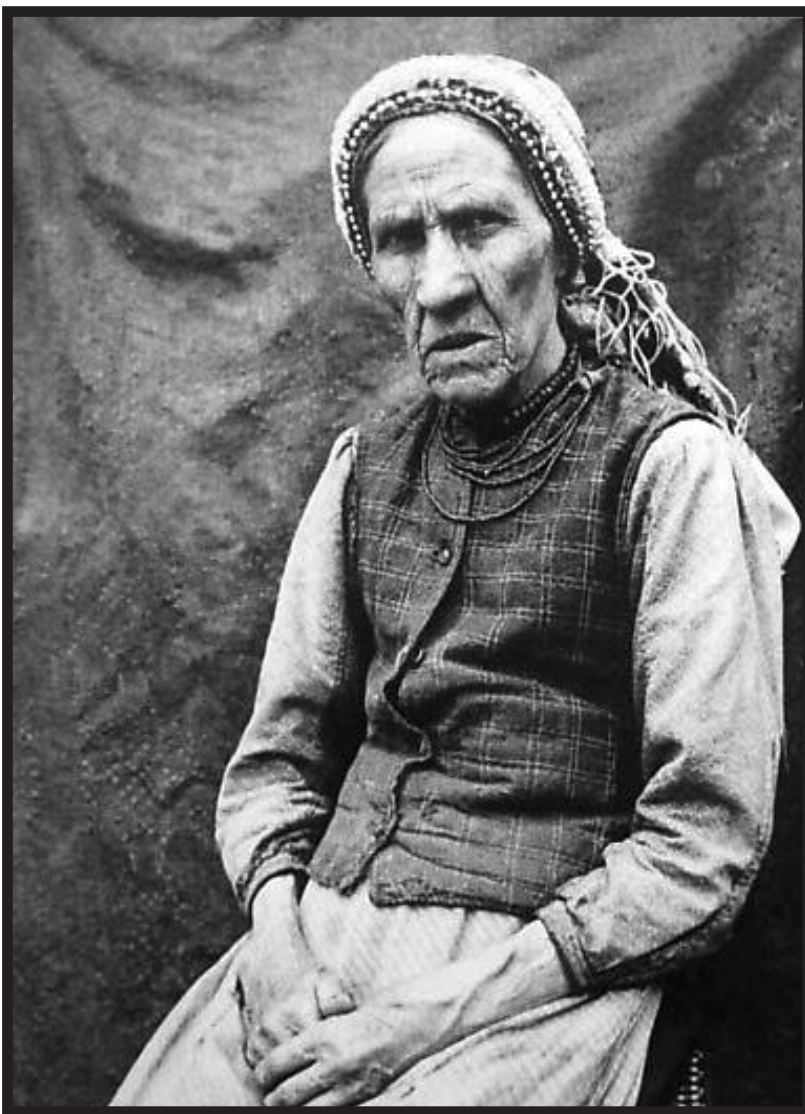
Dabar, atgimusioje Lietuvoje, vartydami knygų serijomis išleistus Buračo fotoalbumus galim susidaryti vaizdą, kaip atrodė senoji Lietuva, kurios šiandien jau nepamatysi, nes ji nugrimzdo praeitin, ir neprišauksi, kad bent trumpam grįžtų tokia, kokia buvo. Vaizdai jo fotografijose tik iš pirmo žvilgsnio vienas į kitą panašūs, bet kurį Lietuvos regioną bepaimsi, etnografiškai ir etnologai yra kruopščiai ištyrinėję ir aprašę jų skirtumus.

Dažnos Buračo fotografijų temos: kaimo ar miestelio dulkėta pagrindinė gatvė, vedanti į bažnyčią, kurios bokštas, aure, jau kyšo virš medžių arba medinių namų, lyg vištos ant laktų sutūpusių abipus gatvės. (Berašant šį tekstą, mintyse, o gal vidiniuose regėjimuose, iškyla motinos galva lange, apjuostame jurginų žiedais, kyšančiais iš palangėje įrengto gėlių darželio. Ir pasijuntu viešnia, begrįžtanti iš miesto į gimto kaimo tėvų namus, kurių jau seniai nebėra. Anot Oskaro Milašiaus: tu nieko apie savo praeitį nežinai/ tu ją tik sapnavai).

Balys Buračas savo fotografijomis ir šiandien mummyse atgaivina praeitį su visais jos sentimentais: dainomis tyliais šventadienių pavakariais; nupjautos žolės aitrių kvėpėjimu kaitriomis vidurdienio valandomis; lietaus barbenimu į siauro, mažais kvadrateliais įrėminto lango stiklą, kai vakaro sambrėškyje apima nepaaiškinamas ilgesys tolimų miestų ir dar labiau nutolusių nežinomų kraštų; vieškelio dulkėmis, kuriose voliojasi nuo grandinės nutrūkę kaimo šunys; varpo gaudesiu, kuris sekmadienį kviečia Sumai medinėje, siaurais vitražų langais saulėje spinduliuojančioje bažnyčioje. Pasiturinčioje XX amžiaus ketvirtame dešimtmecio Lietuvoje, kuri virto modernia tautine valstybe, Buračas dar atrasdavo dūminių pirklių, džiaugdamasis kolekcininkams būdingu atradimo džiaugsmu.

Jo akiratyje iškildavo Lietuvos piliakalniai ir ūksmėti senų dvarų parkai, upės su tiltais per jas, vėjiniai malūnai, kai dairydavosi po kalvotąją Žemaitiją ar šiaurės Lietuvos lygumas. Nusileidęs į žemumas fotografuodavo kaimo moteris, dulkėtu keliu basomis einančias į bažnyčią (bateliais apsiaudavo tik įėjusios į miestelį), pasirišusias puošnias šventadienes skaras – juostuotas ir gėlėtas skepetas.

Pradėjęs savo vienišas ekspedicijas, Buračas susipažino su Kauno meno mokyklos dėstytoju, dailininku Adomu Varnu ir, jam patarus, jau sistemingai fotografavo kryžius, portretavo kaimo žmones – vaikus ir suaugusius, nuotraukose įamžino kaimo darbus ir šventes, jau sąmoningai suvokdamas, kad visa tai liks muziejų fonduose kaip neįkainojami lobiai ateities kartoms. Miestelius ir kaimus rinkosi tikslingai, pagal planą, o foto negatyvus skirstė temomis. Tai buvo: mažoji liaudies ar-

Balys Buračas. Dainininkė Katrė Laigonienė, 90 metų, 1933 m.

chitektūra (kryžiai, koplytstulpiai, stogastulpiai); liaudies papročiai, apeigos, šokiai, žaidimai; liaudies menininkų dirbiniai, skirti grožiui ir buičiai; patys kūrėjai (kryždirbiai, dievdirbiai, muzikantai, šokėjai, piršliai, puodžiai, drožėjai, pynėjai ir t. t.). Negatyvus registravo keturiose registracijos knygose (daugiau kaip 1000 smulkiu šriftu prirašytų puslapių). Suregistruotus negatyvus Buračas palydėdavo išsamiais aprašais ir savo pastabomis.. Iki 1944 m. pavasario jis buvo užregistravęs tokį savo kraštotyrinė turtą: 18 tūkstančių negatyvų, 26,5 tūkstančių pozityvų, keli tūkstančiai margučių, šimtai kitų liaudies menų rinkinių. Bet netrukus Balys Buračas patyrė didelį sukrėtimą, nes karo sukuriuose didelę dalį negatyvų sunaikino nenuovokūs sovietų raudonarmiečiai, o likusius kone visus sudėgino jo bute apsigyvenęs įnamis. Po tų sunaikinimų ir papildomo rinkimo jau sovietinėje Lietuvoje, mūsų kartoms išliko tik 11 tūkstančių negatyvų, kurių didžiąją dalį jau Nepriklausomybės metais šeima padovanojo Vytauto Didžiojo karo muziejui Kaune, likusius – Lietuvos literatūros ir tautosakos institutui Vilniuje, Šiaulių „Aušros“ muziejui.

Balys Buračas. Mergelė burnelė prausia, 1922 m.

Prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas ir sugrįžusi sovietinė okupacija privertė Balį Buračą vėl įsidarbinti valdiškose įstaigose. Trumpai padirbėjo Lituanistikos institute, Liaudies kūrybos namuose, o 1944 – 1954 metais mokytojavo Karmėlavos vidurinėje mokykloje. (Nepriklausomos Lietuvos atgimimo laikotarpiu Karmėlavos mokykla buvo pavadinta Balio Buračo vardu, o Lietuvos kultūros ministerija įsteigė jo vardo premiją, skiriamą labiausiai nusipelnusiems Lietuvos fotografams.)

Taigi sovietmečiu Buračas vėl leidosi į savo kraštotyrines ekspedicijas, bet nei politinė aplinka, nei sveikata buvo nebe tos... Matyt, dėl socialistiškų pažiūrų ir vargingos socialinės kilmės Buračo nelietė represiniai sovietinės valdžios organai. Sovietmečiu Baliui Buračiui buvo suteiktas Lietuvos LTSR nusipelnusio kultūros veikėjo vardas, jis tapo LTSR Kraštotyros draugijos ir Fotografijos meno draugijos garbės nariu, buvo vadinas šimtmečio kraštotyrininku. 1971 metais buvo išleista fotografijos tyrinėtojo ir istoriko Virginijaus Juodakio knyga „Balys Buračas“.

Bet tik Lietuvos nepriklausomybės metais pasipylė B. Buračo sudarytų leidinių rinkiniai: „Kaimo papročiai“, 1996, Vilnius; „Pasakojimai ir padavimai“, 1996, Vilnius; „Fotografijos“, 1998 (Baltos lankos) Vilnius; „Vaikai“ 2006, Vilnius; „Miestai ir miesteliai Balio Buračo akimis“ (Vytauto didžiojo karo muziejus), Kaunas.

Balio Buračo brolio sūnus, akademikas Antanas Buračas ir kraštotyrininkas Antanas Stravinskas parengė garsiojo kraštotyrininko fotoalbumą „Kryždirbystė Lietuvoje“ (1998 m. išleido Seimo Valstybės žinios), kuriame yra 1200 fotografijų ir dalis rankraščių, tekstai apie kryždirbystę, spausdinti prieškarinės Lietuvos metais. 2011 metais Lietuvos nacionalinis muziejus išleido Buračo fotoalbumą „Lietuvos piliakalniai“.

Balys Buračas mirė 1972 metais. 2011 m. liepos 30 dieną. Šiaulėnų miesto aikštėje buvo atidengtas ir pašventintas jam skirtas paminklas. Jo autorius – žinomas skulptorius Stasys Žirgulis.

Tyrinėjant Balio Buračo veiklą, atsiveria plati jo darbų panorama. Ji padeda suvokti mūsų lietuviškos padermės žmonių savybes: genetiškai išgrynintą, gyvenimo tėkmėje išstobulintą darbštumą, žinių troškimą, savo tautinių idėjų vėliavos išdidų nešimą per gyvenimą.

Antanas Šileika: „Aš supratau, kad per lietuvių gyvenimą galiu kalbėti apie visą pasaulį”

Reikia manyti, kad ir anksčiau Kanados rašytojas Antanas Šileika turėjo ryšių su Lietuva, bet tik 2005 m. jis „išėjo” į Lietuvos žiniasklaidą. Ir nuo to laiko, dažniausiai Vilniaus knygų mugės dienomis, jis yra nuolat išnaudojamas ir žiniasklaidoje pasklinda jo įdomios mintys apie savo kilmę, Lietuvą, gyvenimo patirtį, knygas ir herojus. 2005 m. angliškai rašantis autorius buvo pristatytas kaip romanų „Vakarienė pasaulio pakrašty” bei „Gyvenimas skolon”, kurios buvo pristatytos Toronto knygų premijoms ir Stepheno Leacocko atminimo medaliui už humorą, bei 2004 m. išleisto romano „Bronzinė moteris” autorius. Tuomet jis Lietuvoje lankėsi kartu su „bronzine moterimi”, žmona dailininke Snaige Šileika, Vilniuje atidariusia parodą „Išėjusio rudens ženklai” bei sūnumis Dainiumi ir Gintaru. Buvo viltasi, kad Antano Šileikos knygas skaitysime ir lietuviškai.

Taip ir atsitiko – 2013 m. Antanas Šileika kaip garbės svečias su romanu „Pogrindis” (išleido leidykla „Versus aureus”, romanas buvo patekęs į Kanados geriausių 2011 m. knygų 100-uką) jau pristatomas kaip vienas ryškiausių tarptautinės Vilniaus knygų mugės dalyvių. Tuo metu lietuvių skaitytojas jau skaitė ir jo romaną „Bronzinė moteris”. O štai šiemet Lietuvoje pamėgtas rašytojas, žurnalistas, literatūros kritikas, Humberio kolegijos Rašybos katedros direktorius A. Šileika Vilniaus knygų mugėje pristatytas vienu iš ankstesnių savo romanų „Pirkiniai išsimokėtinai” vertimu („Versus aureus”, 2014). Tai apsakymų knyga, kurioje su lengva ironija vaizduojamas lietuvių emigrantų šeimos gyvenimas Kanadoje. Romane – emigrantų vaikų ir senamadiško tėvo, neįstengiančio atsakyti senųjų įpročių, konfliktas. Antano Šileikos apsakymai apie lietuvių emigrantų šeimą Kanadoje susilaukė ypatingo dėmesio.

Antanas Šileika gimė 1953 m. Toronte, išeivių iš Lietuvos šeimoje, po studijų Toronto universitete kelerą metų gyveno Paryžiuje, studijavo prancūzų kalbą, dirbo anglų kalbos mokytoju ir literatūrinio žurnalo „Paris Voices” redakcijoje. 1979-aisiais grįžo į Kanadą. Iki 1988 m. redagavo Kanados literatūrinį žurnalą „Descant”, 1994-aisiais išleido pirmąjį romaną „Dinner at the End of the World”. Antroji knyga – apsakymų rinktinė „Buying on Time” (1997). Trečioji – „Woman in Bronze”, 2004, ir kol kas paskutinis jo romanas – „Underground” (lietuviškai „Pogrindis”, 2011 m.). Šiuo metu jis vienu metu rašo dar tris romanus.

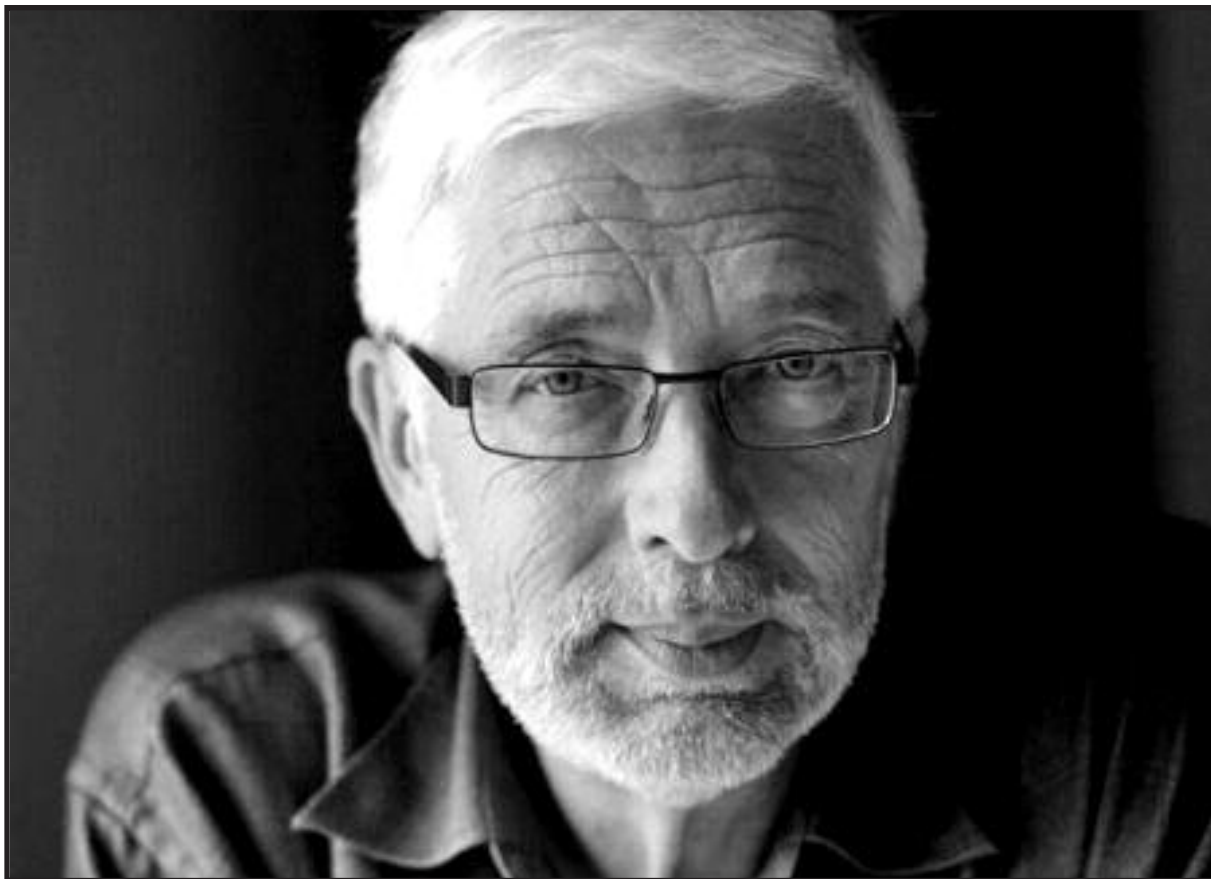
Šiemetinės knygų mugės šurmulyje rašytoją kalbino „Žinių radijo” korespondentas **Ridas Jasiulionis**. Šiame radijo pokalbyje rašytojas atsiskleidžia ir kaip puikus pasakotojas, todėl norime pateikti kelerą jo pasisakymo ištraukų.

Yra tokia kategorija „globali Lietuva”. Ar jaučiatės esantis Pasaulio Lietuvos pilietis?

Lietuva man yra emocinė teritorija, kurioje mes visi užaugom, turėdami uždavinį: ateis momentas (kai mes buvome vaikai, 6-ajame dešimtmetyje), kai reikės kovoti už Lietuvą. Laikui bėgant mes tai užmiršom, bet toks momentas atėjo, ir kiekvienas kovojom, kaip tik galėjom. Prisimenu, 1989–1990 m. kai kurie mano draugai, gimę po karo ir buvę chuliganai, kuriems lietuviški dalykai buvo visiškai neįdomūs, staiga pakilo ir darė viską, ką tik jie galėjo padaryti.

Ir kalba, kurią Jūs puikiai išlaikėte, yra iš vaikystės, iš tėvų patriotinio auklėjimo?

Dėl kalbos buvo gan sudėtinga. Mano žmona irgi lietuvių kilmės, bet mes tarpusavyje kalbėdavom angliškai. Kai gimė sūnus, pagalvojom: o kas jį išmokys lietuviškai? Tada pradėjom elgtis taip, kad jis visiškai negirdėtų anglišku žodžių. Mes pradėjome skaityti jam lietuviškas knygas, bet patys dažnai nežinojome, ką kai kurie žodžiai reiškia. Taigi skai-

Rašytojas Antanas Šileika

Liudo Masio nuotr.

tydavome su žodynu. Kai vaikas paaugo, jam patiko kiti dalykai, pvz., „Baronas Miunhauzenas”. Kartą skaitydamas tą knygą jis užtiko žodį „titnagas” ir klausia mūsų: ką tai reiškia? O iš kur mums, Kanadoje gimusiems ir augusiems, žinoti? Tada sūnus, 5 m. amžiaus, sako: „Tai pažiūrėkite į žodyną”. Taip mes kartu su sūnumi iš naujo mokėmės lietuvių kalbos. Daug mūsų draugų vaikų su seneliais negalėjo susikalbėti lietuviškai, todėl mes negalėjome leisti, kad mūsų vaikai negalėtų susikalbėti su seneliais lietuviškai. Kalba mums buvo svarbus dalykas. Ką vaikai paskui darys su ta kalba, jų reikalas, bet jie negalės priekaištauti mums, kad mes jų neišmokėme.

Kokie dabar Jūsų vaikų santykiai su lietuvių kalba?

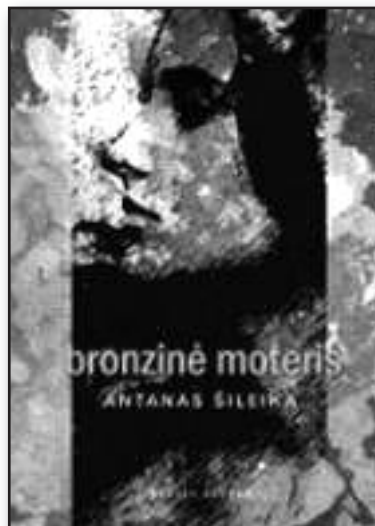
Mes turime du vaikus. Vienas Kanadoje vedė ukrainiečių kilmės mergaitę, persikraustė į Lietuvą, kur ji išmoko lietuviškai, ir aš su ja dabar kalbu tik lietuviškai. O kitas atvirkščiai – surado savo ateitį Kanadoje, lietuviškai susišneka, bet tai nėra jam esminis reikalas.

Kai paminėjote žodį „titnagas”, prisiminiau vieną Jūsų romano „Pogrindis” veikėją slapyvardžiu „Titnagas”. Gal tas slapyvardis atėjo būtent iš Jūsų papasakotų laikų?

Būtent taip.

Toje knygoje papasakojote labai tikrovišką istoriją ne tik siužetu, bet ir visa istorine medžiaga. Kaip buvo priimtas Jūsų romanas Kanadoje?

Ši knyga ir taikyta buvo Kanadai. Nei Kanada, nei Amerika apie partizaninį karą Lietuvoje nieko nežino. O kai skaitai to laikotarpio Lietuvos istoriją, matai, kiek ten dramtizmo ir galimybių. Mano romanas Amerikoje buvo visiškai naujiena. Žmonėms, kurie skaitė, knyga patiko, jie sakė apie tai nieko nežinoję. Tai skauda istoriją, bet, kita vertus, nežinoma istorija, todėl įdomi.

Padirbėjote ir kaip istorikas – susipažinote su šaltiniais.

Buvo juokingas momentas – buvau nutaręs susipažinti su visa literatūra ta tema. Buvau jau perskaitęs gal 30 veikalų, kai Vilniaus knygyno lentynoje pamačiau „Aukštaitijos partizanų prisiminimų” 2 tomo 1 dalį – kokių 800 psl. Tada pajutau, kad užtenka... Pagrindą sudarė praktiškai penki veikalai – labai svarbi buvo Juozo Lukšos knyga, Adolfo Ramanausko prisiminimai. Buvo tokia Liūto Mockūno knyga „Pavargęs herojus”, tai taip pat labai įdomi knyga, kaip ir partizano Juozo Baliukevičiaus-Dzūkio dienoraštis. Ir man ypač patiko nelabai žinomo buvusio eilinio partizano Pečiulaičio prisiminimų knyga. Visi kiti rašo iš viršaus, o jis – iš apačios. Jo slapyvardis buvo „Lakštingala”, jį savo knygoje ir pasiskolinau.

Papasakokite apie savo kelią į rašytojus, regis, Jūsų pirmasis romanas pasirodė ne taip ir anksti, Jūs jau buvote subrendęs žmogus?

Galima sakyti, kad aš vėlai atėjau į romaną, nors Kanados literatūriniam pasaulyje maišiausi seniai. Po to, po 1989–1990-ųjų, 4–5 m. atsidaviau žurnalistikai, kad platinčiau žinias apie Lietuvą. Mano pirmoji knyga išėjo 1994 m. Žmona juokiasi, kad prieš mums vedant aš jai sakęs: svarbiausias dalykas pasaulyje man yra rašymas ir liepęs jai apsispręsti – tekėsi ar ne? Aš tai jau buvau užmiršęs, matyt, jaunas buvau labai rimtas. Tai man buvo egzistencinis klausimas. Lietuva tuomet geografiškai neegzistavo, aš jaučiausi žmogumi, kurio tėvai atėjo iš niekur, mes neezistavome. Reikėjo kažkaip egzistuoti. O kad egzistuotum, reikėjo ką nors parašyti, kad ant lapo matytum savo pavardę.

Nukelta į 8 psl.

Konstanco suvažiavimui – 600 metų

Palikimas: seniausių Lietuvos valdovų vėliavų ir LDK delegacijos herbų atvaizdai

VIOLETA RUTKAUSKIENĖ

Prieš 600 m. Konstance, Vokietijos mieste Badeno srityje, įvyko šešioliktasis Visuotinis Bažnyčios susirinkimas, kuriame kartu su kitomis Europos valstybių vėliavomis plevėsavęs ir Lietuvos valdovų delegacijos vėliavos. Didžiulio masto viduramžių bažnyčios atstovų ir Europos didžiųjų forumas prasidėjo 1414-aisiais, lapkričio 16-ją (kitur – lapkričio 5 d.) ir tęsėsi beveik 4 metus iki 1418 m. balandžio 22 dienos. Įsimintinas istorinis įvykis, svarbus tiek Europos, tiek ir Lietuvos istorijai, nes suvažiavimas sprendė daug svarbių ir ne tik bažnytinių reikalų: stengėsi panaikinti susidariusį Vakarų bažnyčios susiskaldymą (schizmą), svarstė bažnytinės reformos ir tikėjimo klausimus bei kitus svarbius Europos politinius reikalus, tarp jų Lietuvai aktualų Žemaitijos klausimą. Šio suvažiavimo metu galbūt pirmą kartą krikščioniškoji Europa bandė spręsti susidariusius ginčus taikiu būdu: pasitariant, susitariant, ieškant bendros išeities.

Konstance vykęs suvažiavimas į istoriją įėjo ir kaip pirmas krikščioniškosios Lietuvos prisistatymas Europai. Ten dalyvavusi LDK delegacija atvyko gerai pasiruošusi, Vytauto ir Jogailos parinktieji pasiuntiniai gražiai atstovavo Lietuvą. Konstance Lietuvos pasiuntiniai buvo sutikti ir priimti iškilmingai, su atitinkama pagarba ir deramu dėmesiu. Lietuvių dalyvavimas buvo plačiai atspindėtas Konstanco suvažiavimo metraštininkų darbuose. Šio suvažiavimo medžiaga dar ir dabar, po 600 metų, nepraranda svarbos, istorijos tyrinėtojams pateikdama įdomių faktų, nematytų vaizdų, o naujai atrasti ir iki šiol mūsų istorijai mažai žinoti metraštininkų rankraščiai pateikia ir šiokių tokių netikėtumų. Šis rašinys yra skirtas Konstanco suvažiavimo kronikose užfiksuotų Lietuvos delegacijos istorinių vėliavų bei ten pat atvaizduotų lietuviškų herbų pristatymui bei trumpam jų apžvelgimui.

Svarbios žinios apie Vytauto ir Jogailos delegaciją bei Žemaičių atstovus

Istorijoje šis svarbus įvykis žinomas Konstanco bažnytinio susirinkimo vardu. Senuose šaltiniuose jis dar vadinamas Konstanco konsiliumu, kitur dar bažnytiniu sinodu. Šio forumo eiga ir darbas buvo atspindėtas įvairiuose to meto raštininkų ir metraštininkų veikaluose. Plačiausiai žinoma – Ulricho Richentalio „Konstanco kronika“. U. Richentalis „Konstanco kronikoje“ (angl. – „Chronicle of the Council of Constance“; vok. – „Chronik des Konstanzer Konzils“) aprašė įvykių eigą bei parengė platų susirinkimo dalyvių herbyną, daugelį įdomių momentų užfiksavo piešiniuose. Kronikoje nemažai vietos skirta Lietuvai bei jos delegacijai, taip pat jos atstovų herbams ir simboliams pavaizduoti.

Vertingus momentus istorijai šio suvažiavimo metu užfiksavo ir anoniminis Portugalijos karališkojo dvaro heroldas, palikęs net tik suvažiavimo aprašymą, bet ir nupiešęs dalyvavusių delegacijų vėliavas, tarp kurių randame spalvotus Jogailos ir Vytauto vėliavų atvaizdus bei forumo dalyvavusių atskirų Lietuvos delegacijos atstovų herbus. Jo paruoštasis rankraštis „Livro de Arautos al. De ministerio armorum“ (Heraldo knyga) datuojamas 1416–1417 metais ir yra puikus papildomas ir mažai mums pažįstamas šaltinis LDK delegacijos veiklai ir Lietuvos istorinių vėliavų praeičiai pažinti. Šiame rankraštyje esantys Lietuvos valdovų vėliavų atvaizdai kartu su piešiniais Lietuvos delegacijos atstovų herbais yra patys ankstyviausi spalvoti heraldiniai vaizdai, iki šiol žinomi Lietuvos istorijoje. „Drauge“ jie spausdinami pirmą kartą. Atrodytų, kad Portugalijos karališkojo heroldo paliktas rankraštis Lietuvoje dar nėra plačiau žinomas.

Įdomiai Konstanco suvažiavimą dokumentavo ir kitas šio miesto gyventojas Konradas Grunenbergas. Jis paruošė ir istorijai paliko herbyną, pavadintą „Riteriai ir didikai Konstance“ (Ritters und Burgers zu Constanzt). Jame randame įdomių heraldinių vaizdų, papildančių Lietuvos heraldikos istoriją bei jos pažinimą.

Vytauto Didžiojo pasiuntinių vėliava Konstance, 1416 m.

Šių bei kitų metraštininkų paliktieji užrašai, nupiešti herbai, vėliavos yra neįkainojamas turtas istorijos ir heraldikos tyrinėtojams. Tai lobiai, prie kurių Lietuvos istorikai dar tik dabar pradeda kiek giliau prisiliesti.

Visos Europos suvažiavimas

Konstanco Bažnytiniame suvažiavime, pasak to meto kronikininkų, dalyvavo 3 popiežiai, 5 patriarchai, 33 kardinolai, 47 arkivyskupai, 145 vyskupai, 93 tituliariniai vyskupai; 217 teologijos, 361 civilinės ir kardinolų teisės, 171 medicinos daktaras, daugybė magistrų, atstovaujančių net 37 universitetams; 83-jų Europos karalių ir kunigaikščių pasiuntiniai, 173 grafai, 71 baronas, 1 500 riterių; 142 bulių rašytojai, šalia jų nemažas skaičius metraštininkų ir kronikininkų, skubėjusių aprašyti ir istorijai palikti svarbiausius susirinkimo įvykius, taip pat ir kitus įdomesnius momentus. Buvo įvairių linksminiojų, muzikantų – 1 700 dūdrių, būgnininkų, smuikininkų, kitų meno sričių atstovų, o taip pat – 450–3800 linksmybių merginų. Į suvažiavimą atvyko daug pirklių, įvairių amatininkų, prekyautojų ir dar visokių prašalaičių. Smagiai sukosį gausybė tarnų ir patarnautojų. Konstanco susirinkimą, be abejonės, galėtume laikyti dabartinio Europos Sąjungos Parlamento užuomazga ir jį lyginti su dabartiniu ES parlamentu kaip aukščiausia ir bendra to meto Europos tautų ir valstybių institucija, bandžiusia taikiais būdais spręsti tuo metu Europoje susikaupusius ginčus.

Metraštininkams darbo netrūko

Nors apie Konstanco bažnytinį susirinkimą išliko nemažai istorinės medžiagos, tačiau plačiausiai jį pristatė vietinis šio miesto gyventojas Ulrichas Richentalis „Konstanco kronikoje“. Manoma, kad šis kronikininkas buvo turtingo Konstanco miesto raštininko sūnus, namų savininkas, pats tiesiogiai atlikęs vienas ar kitas pareigas suvažiavimo metu. Kronikininkas gerai išmanė heraldiką ir riterystės tradicijas, mokėjo lotynų kalbą. Būdamas įvykių su-

kūryje, jis užrašinėjo ir piešė viską, kas vyko Bažnytinio susirinkimo metu Konstance. U. Richentalis užrašė ir pateikė delegacijų ir jų atstovų atvykimo datas, sugebėjo išvardinti jų narius, tarnus ir palydovus, aprašė vykusias iškilmes, net sužymėjo joms padarytas išlaidas bei produktų kainas, jų svyravimus; atkreipė dėmesį į įvairias buitines detales, kurios pasirodė svarbios ar įdomios.

Konstance atvykėliai svečiai buvo gerai aprūpinti, bet gyveno gerai tik tie, kurie turėjo pinigų, atsivežė aukso ir brangenybių bei svaigalų, ir tie, kuriems patekus į pasaulinį suvažiavimą, norėjosi pasirodyti ir pagarsėti. Metraštininkas pasakoja apie linksmą lenkų vyskupo Jono Krapidlo iš Kujavų gyvenimą ir jo nuotykius. Suvažiavimo

Lenkijos-Lietuvos karaliaus Jogailos vėliava Konstance, 1416 m.

vyriausybei, kaip minima kronikoje, tekę kovoti su tokiomis linksmybėmis, pasileidimu ir ištvirtavimu. Dėl šių nedorybių ir ne vienas pamokslas Katedroje buvo pasakytas. Bet daugumą šiame viduramžių forumo visgi sudarė rimtai dirbantieji, aktyviai dalyvaujantys posėdžiuose ir reikalų svarstymuose. Suvažiavime įvyko 45 posėdžiai, kuriuose dalyvavo bažnyčios hierarchai ir jos atstovai, įvairių šalių ir tautų valdovai, jų pasiuntiniai, didikai, bajorai, riteriai.

U. Richentalis, turėdamas daug pažinčių miesto rotušėje ir sugebėdamas jas pats lengvai užmegzti, informacijos ir medžiagos apie bažnytinio susirinkimo posėdžius gaudavo iš pačių posėdžių dalyvių, bažnyčios atstovų, kalbindamas Europos karalių ir didikų atstovus, heroldus, šauklius. Daugelį kronikoje atvaizduotų herbų jis pats nukopijavo nuo delegacijų išsinuomotų namų durų, sienų ar ant balkonų kabančių herbinių skydų ir vėliavų. Informaciją jis galėjo gauti iš vietinių herbų meistrų, nes kai kurie atvykėliai herbų gaminosi ir vietoje. Richentalio kronikoje yra palikta apie 1 700 herbų atvaizdų, taip pat didelis kiekis iliustracijų iš suvažiavimo eigos ir svarbesniųjų įvykių. Kaip jau buvo minėta anksčiau, nuo U. Richentalio neatsiliko ir kiti kronikininkai.

Tęsinys kitame numeryje

Subtilusis akvarelės pasaulis

MINTYS PO PARODOS

ALDONA ŽEMAITYTĖ

Kai pamąstau, kas yra akvarelė, tuoj prieš akis iškyla vaizdinys trapios, subtilios popieriaus, dažų ir vandens sąjungos. Akvarelė – sudėtingas menas, reikalaujantis itin didelio profesionalumo. Sėkmingai lieti akvarelę gali tik itin jautrios dvasinės sanklodos menininkai, įveikiantys popieriaus pasipriešinimą dažui, kuriame turi viešpatauti šviesa, o kūrinyje meninė ir spalvinė švara. Dažo, tampančio perregima spalva, pasklidusia ant specialaus akvarelinio popieriaus, paskirtis – būti šiek tiek efemeriško akvarelės pasaulio kūrėju, kurį valdo tikrojo kūrėjo, menininko, įgudusi ranka. Tačiau Eugenijus Nalevaika, Lietuvos akvarelininkų sekcijos pirmininkas, sako, kad tikrieji bendraautoriai yra spalva ir vanduo. „O aš? Ko gero, tik ranka, laikanti teptuką“, – kuklinasi šis akvarelės meistras. Menininkai žino, kad didysis kūrėjas yra Tas, kuris valdo visatą, o mažieji kūrėjai tik jo pameistriai...

Nedaug kas iš senųjų meistrų Lietuvoje puoselėjo akvarelės meną – dėl atlikimo techninio sudėtingumo, dėl aprioriškai susiklosčiusio atsainaus požiūrio. Galima prisiminti XX amžiaus pradžią ir M. K. Čiurlionį, A. Žmuizdinavičių, J. Buračą. Vėliau, jau amžiaus viduryje, akvarelę lieti mėgo L. Tuleikis, A. Petrulis, „Aqua 12“ kūrėjas, vadovas bei mokytojas E. Urbanavičius. Šiomis dienomis akvarelės srityje sėkmingai darbuojasi prityrę menininkai, bet atsiranda ir jaunų, susižavinčių įnoringa dama Akvarelė. Greta prityrusių akvarelininkų jie dalyvavo ir parodoje „Skaidrumo palie(s)ta“, kuri vasario 5–25 dienomis veikė Vilniaus „Arkos“ galerijoje. Parodos pavadinimas nurodo, kad šios grupės menininkams rūpi būtent išskirtinis tapybos žanro, akvarelės, bruožas – skaidrumas. Mat, akvarelė būna mišri, kai į dažus primaišoma neskaidraus pigmento, ir grynoji, kai pasikliaujama meniniais efektais, paliejus dažą ant popieriaus ir laukiant netikėto rezultato.

„Aqua 12“ parodos rengiamos retokai, bet iš kitų jos išsiskiria savo nuosekliu konceptualumu. Ši akvarelininkų grupė buvo įkurta 1994 metais, ir nuo pradžios iki šiol ji jungia pastovų skaičių – dvylika – akvarelės dailininkų iš Vilniaus, Kauno, Alytaus, Panevėžio. Prie šio branduolio grupės parodose šliejasi po keletą ateivių iš svetur, pamilusių grynąją akvarelę. Grupės įkūrėjas Eduardas Urbanavičius, tapytojas ir akvarelininkas, sutelkė menininkus, kuriems rūpėjo ne tik meninė raiška, bet ir pilietinės, aktualios visuomenei temos.

Mirus tapybos meistrui E. Urbanavičiui, „Aqua 12“ kuratore tapo jo principų ir idealų tęsėja dukra Saulė, atkakliai laikanti tėvo užbrėžtą liniją, saugant akvarelės grynumą, temų įvairovę ir išlaikant nuoseklų idėjinį kryptingumą. Prieš keletą metų grupės surengta paroda „Vandens atmintis“ buvo ne šiaip pažaidimas žodžiu aqua-vanduo, bet ir liudijo sudėtingus, prieštaravingus žmogaus ir gamtos santykius, vertė pamąstyti apie vandens, kaip filosofinės kategorijos, paskirtį.

Kadangi dailininkus vasario 5–25 dienomis „Arkoje“ surengtoje parodoje

Ana Marija Blažienė.

siejo ne tematika, o meninė raiška – dažo skaidruma – jų temos buvo labai įvairios, atliepančios kiekvieno kūrėjo mėgstamus motyvus. Kaunietis Osvaldas Jablonskis, kaip ir anksčiau, gilinosi į architektūros, kultūros paveldo problematiką, ieškodamas būdų, kaip išreikšti sumanytų motyvų vientisumą erdvėje. Autoriaus valia ant popieriaus subtiliai palietas pilkšvas dažas, kuriame lyg iš praėjusių amžių sapno ryškėja skirtingų Lietuvos kraštų iškilių asmenybių sodybos, senoji architektūra, žemaitiški trobesiai, šiaurietiški malūnai, kalvos žadina nostalgiją nutekėjusiam laikui. Pro pa-

Eugenijus Nalevaika.

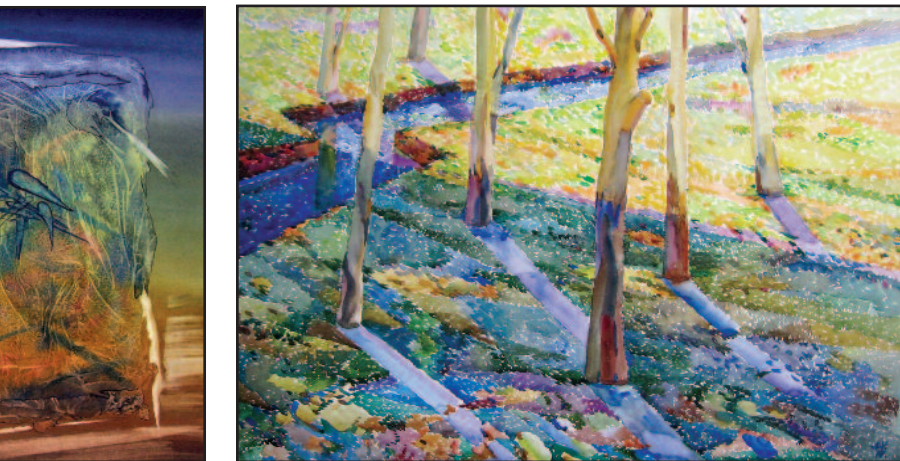
dūmavusią laiko uždangą skverbiasi trapūs praėjusių gyvenimų kontūrai. Alytiškis menininkas Benas Jenčius, akvarelišką temos įkūnijimo trapumą naikina drąsiais, net drastiškais spalvų sąskambiais, kurie popieriaus erdvę skrodžia kryžiaus įstrižainėmis... Jo *moto*: akvarelė – vienintelis būdas atvirai parodyti savo jausmus („Dramatiškas“ 1, 2). Kitaip žvelgia į savo meninę užduotį „Aqua 12“ viešnia iš Panevėžio Irena Breivienė, kuri džiaugiasi, galėdama balto popieriaus viduryje palieti mažą gėlėtą debesėlį, pajusdama Visatos dvelksmą mažuose dalykuose („Vaiskumas“). Šalia to trapiai gėlėto vaiskumo kontrastu ekspozicijoje siaučia tiršta Ramunės Kmieliauskaitės gėlių jūra („Visada mėlynai“, „Amžinas pavasaris“). Dinamiškos, gaivalingos energijos kupini Juozapo A. Gelgudos paveikslai, menininkas gal kiek ironiškai teigia, kad pagal Zodiako ženklą jam tinka nardyti spalvų vandenynė. O Vytenis Bazaras, akvarelę apibūdindamas kaip aiškintą damą, įgudusia ranka meistriškai kuria poetišką ir mistišką savo fantazijų pasaulį, kviesdamas žiūrėtoją atsipalaiduoti nuo kasdienybės ir pabūti

šiek tiek vaiku...

Verta ilgiau sustoti ties Eugenijaus Nalevaikos „Antru veiksmu“, nes šis kūrinys parodo tikrą meistrystę – autoriaus gebėjimą perteikti šviesos skaidrumą, spalvų kaitos harmoningą bangavimą, teptuko pavidumą meistro rankai, sykiu paneigdamas nusistovėjusią nuomonę apie akvarelės liejimo atsitiktinumus. „Antro veiksmo“ pasaulis

kupinas žemiškosios ir dangiškosios gyvybės, tarsi stikle sustingdytos dviejuose kvadratuose, kuriuos jungia drąsus baltų įstrižainių skiaučių (vėliavų) plazdenimas aukštyn... Tas kosminis šuolis gražina prie E. Nalevaikos samprotavimo apie spalvos, vandens ir rankos, laikančios teptuką, bendrystę... Šio menininko gebėjimas organizuoti tarptautines akvarelės bienales Kaune ir Klaipėdoje („Baltijos tiltai“) rodo jo nuoširdų atsidavimą akvarelės mūzai.

Parodoje dalyvavo dvylika „Aqua 12“ narių ir trys kviestinės viešnios. Visų neįmanoma išvardyti ir aptarti

„Parkas“

Antanas Visockis.

nedidelės apimties tekste. Įsiminė parodos kuratorės Saulės Urbanavičiūtės simbolinis triptikas „Šventa moterystė“. Salės galinė siena skirta šiam didelių išmatavimų trijų dalių kūrinui. Jo centre – žvaigždžių ir rožių apsuptyje tūkstančiams Vilniaus Aušros vartų lankytojų pažįstama Madona, apgaubta violetinės auros, simbolinėje figūroje pereinančios į auksinę spalvą, varijuojant ją iki raudonojo aukso tamsėjančių tonų. Madonai iš kairės „Skausmingoji“ – intensyviuos kraujo spalvos Pieta su širdį pervėrusiais septyniais kalavijais, dešinėje „Maloningoji“, iš delnų žerianti auksinius savo malonių spindulius. Triptiką jo autorė apvaldė ir simboline, ir spalvine prasme, sėkmingai pasiekdama savo tikslą – pademonstruoti skaidrią popieriaus, spalvos ir vandens sąjungą.

Meistrystę liudija ir Vilijos Mačiulytės „Baltas portretas“, parodantis, kokia turtinga savo pustoniais ir niuansais yra balta spalva. Ana Marija Blažienė, įsisąmoninusi, kad akvarelė – tai šviesos ir erdvės akimirka, sustingusi popieriuje, turi kantrybės teptuku kruopščiai išpiešti architek-

Saulė Urbanavičiūtė.

„Skausmingoji“

Vytenis Bazaras.

„Be pavadinimo“

tūrinį paveikslą („Bernardinai“). O Emilija Gaspariūnaitė-Taločkienė savo „Laivą“ popieriuje „audžia“ tarsi gobeleną iš šilko siūlų...

Nuo šviesos džiugusio kūrėjų kiek atitolęs yra Vidmantas Zarėka su dip tiktu „Ateitis pasibaigė vakar“. Vora tinkliais apraukto ar Stop juostomis apklijuoto lango stiklas tikriausiai atspindi autoriaus tuometinius vidi nius išgyvenimus, panardintus į dul kėto kolorito sapnišką siužetą. Užtat daug vitališko džiaugsmo pažeria An tanas Visockis, kuris teigia, kad „ak varelė – tai šviesos ir spalvos muzika“. Jo „Parkas“ ir „Neringa“ yra gaivus ir gaivalingas, viltingas ir šventiškas spalvos šokis šviesoje. Giedrė Riškutė su savo „Raudona kaita“ neria į spal vos intensyvumo gelmes, tarsi paneig dama akvarelės virpanti, blyškų leng vumą.

Taigi ši akvarelės paroda leido pajusti, kad „Aqua 12“ yra darbščių, talentingų, išimylėjusių jos didenybę akvarelę, dailininkų sąjunga, kaskart parodomis paliudijanti savo augimą, besireiškiantį naujų temų, meninių problemų įvairove ir drąsiais sprendimais. □

Leonas Peleckis-Kaktavičius

„Vytauto Osvaldo Virkau meno vizija“ (2)

Iš spaudai rengiamos knygos

Tęsinys. Pradžia 2015 m. vasario 28 d. „Kultūroje“

PAAUGLIO UŽRAŠUOSE – IR BŪSIMASIS DAILININKAS

Vytautas nepraleidžia progų pasidairyti po apylinkes. Kai tik nereikia rugių ar kviečių rišti ar karvių ganyti, ieško ir pažįstamų, ir dar nematytų gėlių, augalų. Panašiai kaip tai darydavo šalia gimtųjų namų. Kad keturiolikmečiui tai labai svarbūs dalykai, akivaizdu iš dienoraštyje užrašytų jų lotyniškų pavadinimų: „Paupyje radau daug Alpių žibuoklių – *Cyclamen europaeum*” (1944.VIII.2); „Po pietų išsigiedrijo ir aš ėjau pasivaikščioti. Radau vėlyvį – *Colchicum autumnale*. Jis vienas tik taip anksti žydėjo. Kiti žydės rugsėjo mėnesį. Radau taip pat daug vėlyvio sėklų. Prie Trauno upės vingio. Be to, čia auga krūmuose bateliai ir *Clematis vitalba*. Auga taip pat daug man nepažįstamų krūmų” (VIII.3); „Daug ciklamenų (*Cyclamen europaeum*)” (VIII.6); „Viršum aukštų medžių jau nėra tik *Pinus nana*” (X.1); „Buvau su cioce Wels’e, pirkau 3 botanikos knygas” (VIII.29); „Papildau lietuvišką Botanikos žodyną. Nežinau, ką daryti su vokiškų vardų sinonimais, jų baisiai daug. Galvoju, kad reikia panaudoti mažas korteles ir, viską surašius, įdėti jas tarp žodyno puslapių abėcėlės tvarka” (1945.II.19); „Pagal upę ruošiasi žydėti koks tai augalas iš *Compositae* šeimos, rodos, kad *Petasites officinalis*” (III.2); „Jau žydi snieguolės, raktažolės, *Cornus mas*. Ieva ir Hollunder (*Sam-bucus*) sprogsa” (III.24). Ir taip toliau.

Tie, kas pažįsta Virkau, kaip retų augalų puoselėtoją ir žinovą, dariusį ir darantį įvairius bandymus, skiepijantį, tyrinėjantį, turi progą įsitikinti, kad tas neeilinis pomėgis prasidėjo labai anksti. Be to, jis atsispindi ir piešiniuose, paveiksluose, ypač ekslibrisuose.

Atpažįstame iš paauglio užrašų ir būsimąjį dailininką. Nors tenka dirbti gan sunkius fizinius darbus, Vytautas vis suranda laiko po išvaizdžiasias apylinkes pasidairyti su pieštuku, o kartais ir su molbertu. Štai šito liudininkai: „Kalnų škicas pieštuku” (1944.VIII.9); „Keli škikai pieštuku” (VIII.25); „Apylinkių škikai mėlynu rašalu, pieštuku ir akvarele” (IX.28); „Apylinkių planas pieštuku” (X.1); „Topolio škicas pieštuku” (XI.17); „Koplytėlės škicas” (1945.III.25)... Kuo toliau, tuo daugiau tokių įrašų.

Pro jauno žmogaus akis nepraslysta ir pamatyti dėmesio verti kūriniai („Nuvažiavom į Linz’ą. Ypač patiko Katedra – joje labai puikūs vitražai”, 1944.VIII.6; „Ant Rotušės sienų dažyti paveikslai iš Niebelungų dainų”, 1945.IV.5), o išgirdus karo įvykių naujienas, jam labiausiai gaila meno kūrinių („Kiek daug brangių vertybių žus. Ir daugiau negalima bus tokių atstatyti ir atrasti”, 1944.XII.12).

Kasdienybę – darbą rugių, kviečių ar avių lauke, rišimą, kūlimą, karvių ganyimą, darbą, kuris jam „per sunkus” (1944.VIII.9) – dar atgrasesne daro batų problema: tenka vaikščioti su klumpėm, kurios labai trina. Tik mokslo metų pradžios išvakarėse „tėvas ir mama gavo leidimą batams”.

Atėjo laikas mokyklai. Vokiškai, žinoma. Priėmė Vytautą į ketvirtąją klasę, pažadėję netrukus perkelti į penktąją. Pirmieji išpūdziai nekokie: nors dar

bo nedaug, bet pamokos labai prastai sudėliotos – nuo 8 iki 11 ar 12 ir nuo 15 ar 16 valandos, taigi visa diena sutrukdyta.

Kas be ko, atsidūrusiems toli nuo tėvynės itin svarbios žinios, ateinančios iš karo veiksmų teatro. Per radiją, laikraščius, per laiškus. Oro pavojus ne sykį skelbtas ir tame kaimelyje Alpių papėdėje. Tačiau amerikiečių ir anglų bombos krito toliau – ant Valentingo ir Velso, ant Gmundeno. Vytautui labiausiai įsiminė prožektorių šviesos. Rugsėjo pabaigoje kai kurios tų miestelių gatvės jau buvo visiškai nušluotos, o geležinkelio stotys suardytos.

Aliarmų vis gausėjo. Spalyje smarkiai bombardavo ir Vieną. Iš Lietuvos atskriejo žinia apie užimtą Klaipėdą.

Spalio penkioliktąją oro pavojus užklupo ir mo-

tyta (važiavo pro penkis tunelius, išbandė elektrinį traukinį, garlaivį, kilo į 700 metrų aukštį), lyg rimtai, lyg juokais užbaigia: „Gražumą sunku aprašyti, tai ir nerašysiu”.

Eidamas paupiu pamatė vėžlį. Niekada negalvojo, kad čia jų gali būti. Namų, kuriuose apsistoję, šeiminkė pasakė, jog pamatyti vėžlį yra laimė. Tik kad tos laimės vis nėra ir nėra...

Žingeidus vaikinukas pasiilgo lietuviškos spaudos. Išgirdęs, kad Berlyne leidžiamas lietuviškas laikraštis „Lietuviai”, paprašė laiškininko jį užsakyti. Kol nebuvo užimta Tilžė, ten ėjo „Ateitis”, iš kurios sužinodavo apie Vokietijoje gyvenančius lietuvius.

Žinios apie Lietuvą kartais pasiekia ir per pažįstamus. Štai anądien klausėsi Ligijos Bezumavičiūtės skaitomo laiško, kurį išgirdęs savo sąsiuvinyje užrašė: „Dedasi baisūs dalykai. Jie tokie žiaurūs, ir bendrai visas pasaulis žiaurus”. O išgirdo štai ką: netoli Šilutės, jau Prūsijoje važiavo bene penkiolikos kilometrų ilgumo lietuvių kolona. Besikeliančius ties Rusne per Nemuną pasitiko rusų kulkosvaidžių ir patrankų ugnis. Vieni pasileido bėgti per pievas, kai kurie pasiekė laivą, bet ir jį tuoj paskandino. Žuvo daugybė.

Liūdnoji dalia savo skaudžiaja puse ypač palietė per šventes, pirmąsias ne tėvynėje. Kūčių vakarą su Virkau šeima susirinko net penkiolika benamių. Pora moterų gaudžiai pravirko, o ir kiti vos laikėsi. Visiems buvo nelengva, prisiminus Lietuvą. „Bet turbūt grįšime į savo tėvynę...” – visų galvose sukosi panašios mintys.

Nepriteklių vis daugiau. „Su maistu blogiau ir blogiau; korteles vis trumpina ir trumpina” (1945.III.24). Rusams sparčiai stumiantis į priekį, kai kurie lietuviai išvažiuoja arčiau Šveicarijos sienos. Ir Virkau šeima jau pakeitė būstą, nes tėvas susipyko su šeiminku. Tėvo charakteris, regis, tikrai ne aukštinis, tačiau tai – save gerbiantis žmogus ir pačiomis sudėtingiausiomis aplinkybėmis. Ką toliau daryti, jokio aiškumo. Pažįstamų inžinierių šeima po Velykų perkeliama į Rozenhaimą – miestą Bavarijoje, į pietus nuo Miuncheno, jie ragina ir Virkau kartu važiuoti.

Kol kas pasirenkamas trumpesnis kelias – Passau, kur yra apsistojusi dėdės Antano Sodačio, buvusio Kauno miesto prokuroro, šeima. Jie jau anksčiau kvietė persikelti. Trijų upių santakoje įsikūrusiame mieste balandžio pradžioje pavyksta gana neprastai įsikurti, tačiau dėl besitartinančių rusų labai sunerimęs dėdė nori iš čia kuo greičiau išvažiuoti. Mėnesio viduryje ir išvažiuoja. O balandžio aštuonioliktąją vėl pajuda ir Virkau šeima. Su savo arkliais, kuriuos pavyko išgyti tėvo sesers Marijos dėka, vežimu ir visu turtu. Išvyksta su „muzika”: išvažiuojant paskelbiamas oro pavojus, vos atsidūrus priemiestyje, prie elektrinės – kitas aliarmo signalas. Nuvažiavus porą-trejetą kilometrų už miesto, – bombonesių, skrendančių į Passau, virtinės. Pora bombų nukrito vos ne prieš nosį, už Dunojaus. Ir die-na graži, ir kelias nuostabus – visąlaik palei Dunojų, iš kito šono – išpūdingos uolos, tačiau kiek baimės ir netikrumo.

Kelionės ir nežinia išpūdziai: nakvynės pas Vilshofeno ir Vaihenštephano burmistrus ir Plattingo malūnininką, pas ūkininką Maishofene, visur pasitaikė labai geri ir širdingi žmonės – vieni iki soties davė duonos, kiti aprūpino miltais, manų kruo-

Nukelta į 7 psl.

Vytautas Osvaldas Virkau. Kaukolės dovanų dėžė. Drobė, aliejus, 1958 m.

kykloje. Į namus teko grįžti „dainuojant” priešlėktuvinėms patrankoms. Vos parėjus, vėl baisus šaudymas, krintančių bombų į Linčą ir St. Valentinę atgarsiai – drebančios durys ir dūžtantys langų stiklai.

Atėjo diena, kai padėtis vis rimtėjo. Lapkričiui prasidėjus, bėglių iš Vienos, Vengrijos, Rumunijos vis daugėjo. Darėsi ir čia nesaugu. „Kur jie visi pasidės, neturiu supratimo, – tai iš lapkričio dvidešimt trečiosios įrašo. – Turbūt bus badas”.

Kariški vaizdeliai net sapnuodavosi. Vaikinukui ypač įsiminė vienas, tiesa, gana malonus sapnas, kurio pagrindinis herojus buvo geras pažįstamas, netolimas kaimynas Lietuvoje generolas Povilas Plechavičius. Sapne pamatė iš tolo ateinant generolą ir pasakė apie tai mamai. Atsirado dar keli Lietuvos karininkai. O paskui pradėjo tvinti vokiečių kareiviai, jie taikėsi suimti P. Plechavičių. Mūsų kariškiai šaudė į vokiečius, po kiekvieno patrankos šūvio jų daug žūdavo. Aplink degė namai, tankai. „Visgi kaip tie lietuviai taikliai šaudė”, – sakė mama. Netikėtai iš kito namo galo įlipo šnipas, kurį sugavo Vytautas ir perdavė generolui. Lietuviai laimėjo...

Kaip ir Lietuvoje, ir čia Vytautą labiausiai traukia gamta. „Alpių gražumas neišpasakytas”, – užrašo dienoraštyje po sekmadieninės išvykos į kalnus 1944 m. spalio 1 d. O pasidžiaugus, kur būta, kas ma-

Atkelta iš 6 psl.

pom, o atsisveikinant dar ir atviruką su adresu įteikė. Naujienos darėsi vis ypatingesnės: „Pasirodė pirmieji amerikiečių šarvuočiai” (IV.29); „Būk tai karo paliaubos” (V.3); „Gražus oras. Vokiečiai kapituliuavo!” (V.8); „Per radiją pranešė, kad Vokietijoje maisto išteklių yra dar 6-ioms savaitėms” (V.25).

Bavarija jaunajam Virkau ne prie širdies. Ne-trunka įsitikinti, kad bavarai – tai šykštumo įsikūnijimas. Žmonės, drebantys dėl kiekvieno niekniekio, net dėl nulaužto grėblio, kurį lietuvių šeima paprašė atiduoti („Mes nieko neturim, mes nieko negaunam, mes nieko nežinom”). Tik gražios dienos ir dar gražesni vakarai sušildo ir kažkiek nuramina širdį. „Iš už tamsių debesų sidabriniais krašteliais išlanko didžiulis mėnulis, – prieš užmigdamas dar užrašo savo sąsiuvinyje, tyliai pagalvojęs: – Gal ir Lietuvoje į jį kažkas žiūri ir svajoja? Gal galvoja apie mus?” Deja, kol kas tik taip lemta susitikti su kenciančiais baimę ir skausmą.

Nukeliavus į Vaihenštephaną ridikėlių, daržininkas pradėjo klausinėti, iš kur, kas toks, o paskui pasakė, jog jam reikalingas mokinys ir pasiūlė juo tapti. Vytautas prisipažino, jog toks darbas jam artimas, tačiau paprašė lukterti, kol pasitars su tėvais.

Iš tikrųjų nebebuvo kada ten darbuotis, nes po mėnesio jau buvo pakeliui į Miuncheną. Bet tą Vaihenštephano grafienės sodą ir daržą, vėliau tapusį So-dininkystės ir daržininkystės mokslo institutu, ir po daugelio metų prisimindavo.

Kas padiktavo 1945 m. liepos 7 d. įrašą („Dar šiais metais grįšime į tėvynę”), sunku pasakyti, nes pats V. O. Virkau dabar nepamena, koks tądien *nepaprastas pranešimas* buvo pagarsintas. Taip, šalia tų žodžių labai jau užtikrintai pridėjo dar kelis – „Nieko nerašysiu, manau, kad jį gerai prisiminsiu”, tačiau laikas padarė savo.

Pakeliui į Miuncheną prisimintos svarbios su-kaktuvės – metai, kai išvažiavo iš Repšių. Kiek daug per juos teko išgyventi: nacių terorą, britų bombardavimą, Vokietijos badą ir daug kitokių nelinksmų dalykų.

O čia jau linksmesnė eilutė: „Pagaliau mes Miunchene!” (1945.VII.28, šeštadienis). Mieste, kur V. O. Virkau buvo lemta baigti gimnaziją, subręsti.

MIUNCHENE

Įsikūrimo akimirkos gana malonios. Butas, kurį Virkau šeima išsinuomojo iš frau Seeliger, Astronomijos observatorijos direktoriaus našlės, labai geras, nuo netoliese kritusių bombų vos truputį apgadintas. Miestas didelis, gražus, nors ir smarkiai apdaužytas. Yra kur išeiti, bus ką pamatyti.

Jaunasis Virkau – iš žingeidžiųjų giminės, stengiasi išnaudoti kiekvieną laisvesnę valandą. Paminklai, pastatai, tiltai, muziejai... Jau daug ką išidėmėjo. Dar būtinai turės pabuvoti Botanikos ir Zoologijos soduose. Žinoma, pabuvojo. Ir ne kartą. Botanikos sodas net nenukentėjęs. Tačiau kol kas žydi tik floksai, jurginai ir vandens lelijos.

Rugpjūčio pabaigoje į Miuncheną atvažiavo daugiau šiaulėniškių. Naujienos nelinksmos – iš išvažiavusių daug žuvo.

Naujienų iš Lietuvos išgirdo ir stovėdamas eilėje prie maisto. Du buvę kareiviai pasakojo kalbėję su lietuviu, tik ką atvykusiu. Šis sakė, jog Lietuvoje baisu, jaunimas slapstosi miškuose. Visgi didžiausias teroras Latvijoje, kurios daug vyrų į SS dalinius išėjo. „Vargas ir nelaimė. Gaila Lietuvos”, – liūdnas penkiolikmečio įrašas (VIII.10).

Būsimasis gimnazistas pradėjo privačiai mokytis anglų kalbos.

Lietuviškojoje stovykloje rugsėjo aštuntąją surengta Tautos šventė. Jaunasis Virkau gan kietas vertintojas: „Montažas iš lagerio gyvenimo labai silpnas”. Tačiau Franzo Schubert'o ir Ludwigo van Beethoven'o sonatos, tautinis šokis, kvartetas, oktetas ir choras įvertinti „šiaip jau neblogai”. Repšiuose Vytautas pastoviai muzikuodavo, žinoma, ne tiek ir ne taip, kaip mama, kurią skambinant ir dainuojant Schubert'ą atsimindavo ir praėjus dešimtmečiams, todėl netikėti tais vertinimais negalima.

Rugsėjo penkioliktoji – ypatinga diena: pirmoji gimnazijoje. Atidarymas numatytas tik po savaitės, šeštadienį, o kol kas reikia paruošti būsimas klases, kuriose dar ir suolų nėra. O iš viso yra keturios patalpos, todėl mokytis teks dviem pamainomis. Kol kas mokinių nedaug, dvylika ar keturiolika, dalis jų buvę kareiviai.

Bus daugiau

Gaspadoriškos išminties aruodas

ROMUALDAS KRIAUCIŪNAS

Česlovas Senkevičius. Dvylika metų – 2002–2014 Išeivijos savaitraščio vedamieji. Kaunas: Pasvalio Mariaus Katiliškio viešojo biblioteka, 2014

Pavadinimą šiai apžvalgai suradau knygos 76 puslapyje, nors ten žodis gaspadoriškai pateiktas kabutėse ir todėl turi priešingą prasmę. Man, kai-mo vaikui, šis pavadinimas reiškia išmintį, išsaky-tą suprantamai ir įtikinamai, t. y., gaspadoriškai.

Knygos metrikoje rašoma, kad tai – ketvirtoji žinomo išeivijos ir Lietuvos rašytojo, žurnalisto, ilgamečio Toronto savaitraščio „Tėviškės žiburiai” redaktoriaus Česlovo Senkevičiaus knyga. Tai publicistinių straipsnių, atspausdintų 2002–2013 metais, rinkinys. Tai anksčiau išleistos knygos „Penki taškai” tęsinys. Šioje aptariamoje knygoje sutelkti 72 autoriaus atrinkti vedamieji prabyla apie metai po metų besikeičiančią Lietuvą, išeiviją ir jų abipusius ryšius, gyvenimo vertybes. „Knyga patraukia įžvalgiais apmąstymais, raiškiu stiliumi perteikiamu egzistencinės tikrovės liudijimu”.

Įpusėjęs knygą, pajutau dr. Juozo Girniaus, egzistencinės filosofijos puoselėtojo, buvimą kartu. Net nežinau, ar jis su šešeriais metais jaunesniu knygos autoriumi buvo pažįstami, bet spėjau, kad buvo. Dr. Juozas Girnius gavo filosofijos daktaro laipsnį Montrealio universitete 1951 m. Populiarios jo knygos „Tauta ir tautinė ištikimybė” (1961) pirmoji dalis skirta tautos filosofijai, antroji – tautinei pedagogikai išeivijos sąlygomis. Daugeliu atveju, turint omeny ir stilių, šie du autoriai vienas kitą tarsi papildė ir praplečia skaitytojo akiratį.

Įvade knygos autorius Česlovas Senkevičius rašo, kad per dvidešimt penkerius metus, dirbdamas „Tėviškės žiburiuose”, yra parašęs daugiau kaip 1 200 vedamųjų. Knygoje – 72 pasakutiniųjų dvylikos metų vedamieji, parodantys tėvynėje negyvenančių, bet ją mylinčių žmonių įžvalgas, mąstymą laiko ir darbų vertinimą, gyvenimo ūkanas ir pragiedrulius. Mano apskaičiavimu, tie 72 vedamieji sudaro tik apie 12 procentų per tą laiką parašytų vedamųjų. Taigi naują dienos šviesą išvydo tik maža dalis tų gaspadoriškų išminties aruodo turtų.

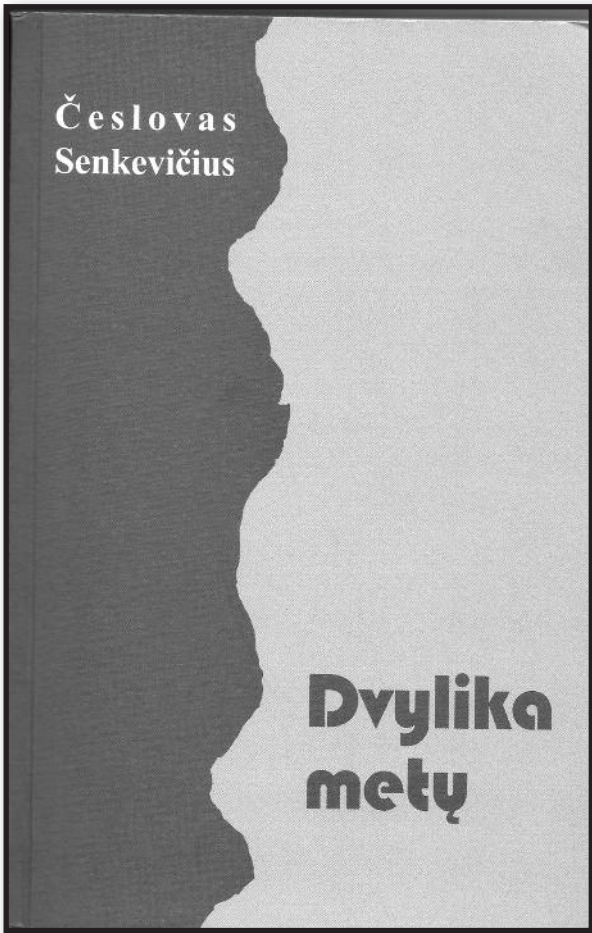
Skaitydamas knygą, daugeliu atveju prisimindamas jau anksčiau skaitytus vedamuosius, lipdukais pasižymėjau vietas, kurias norėčiau aprašyme paminėti. Tų lipdukų susidarė net 48, tad turėjau šio plano atsisakyti. Knyga padalinta į dvi dalis: Jeigu būčiau žinojęs... ir Tarp dviejų žodžių. Stengiausi suprasti tų dalių skirtumus tematikoje ar laike. Abiejose dalyse vedamieji yra išdėstyti chronologine tvarka. Ir vedamųjų pavadinimai, bent man, yra vienodai patrauklūs, provokuojantys, bet tariamų skirtumų tarp dalių neat-skleidžia. Štai keletas pavadinimų iš pirmos knygos dalies: Laiko akys; Lietuva – kokia ji?; Reikėtų gražiau kalbėtis; Kaimiečiai be kaimo; Laikotarpių patriotizmas; Ženkla ir žvilgsniai. Dar pora pavyzdžių iš antrosios dalies: Išeinančiųjų pėdsakai; Buvo ir nebėra; Prie užrakintų durų; Gyventi savo tautoje; Bendruomeniniu keliu; Slėpti tautybę? Ir t. t.

Ir vis tiek noriu grįžti prie kai kurių lipdukų. Noriu tiesiog pacituoti keletą sakinių, pateikti porą pavyzdžių, kaip autorius „tiesiai – šviesiai” dalykus pristato ir juos aptaria: „Nedėkinga ir painu šių laikų akimis žiūrėti į praeities blogybes. Tačiau pastarųjų nematyti taip pat negalima. Išeitis viena – smerkti turėtume darbus, o apkaltinant žmones reikėtų elgtis atsargiau” (21 psl.). „Šiandien Lietuva laisva. Po patirtų smūgių ir žaizdų, atrodo, belieka stiprėti, atgimti, nušvisti savitu veidu, atstatyti ne tik Valdovų rūmus, bet ir okupacijų užverstą tautinę sąmonę bei savigarbą” (25 psl.). „Populiariai skambantis kosmopolitizmas taipgi neturėtų dėl modernėjimo užgožti lietuviškosios savimonės, kuriai iš tikrųjų

jokių pakaitalų nėra” (44 psl.).

Jam rūpi didėjantis dėmesys geresniam gyvenimui, o rečiau – užuominos apie tautos ateitį. Jis sielojasi dėl išeivių vaikų ateities, ypač tautinė prasme. Kartais atrodo, kad tautybė svetima-me krašte yra tarsi šešėlis saulei leidžiantis. „Taigi, tokia tikrovė, ir nematyti jos negalim. Tačiau ji ne vaiduoklis, kurio reikia bijoti” (70 psl.). Jis primena, kad Izraelis yra maža valstybė, o žydų tauta – visame pasaulyje. Lietuvai išeivija neturėtų būti praradimas, o išeivijai Lietuva – ne sudegę tiltai. Kitame vedamajame taikliai išryškinami skirtumai tarp tautybės ir pilietybės. Autorius neigiamai atsiliepia apie tuos, kurie bijo tautiškumo, nes tai neva nacionalizmas, o pastarasis panašus į nacizmą.

2009 m. vedamajame autorius teigiamai atsiliepia apie naujai išrinktą Prezidentę Dalią Grybauskaitę, kuri buvo pasiryžusi daryti visa,

kas tautos nepriklausomybei tinkamiausia ir naudingiausia. Perimdama prezidentūrą ji teigė, kad esame viena tauta, viena valstybė ir kad dirbami kartu įveiksime ekonomikos, politikos ir moralės nuosmukį Lietuvoje. Pagarbiai prisimindamas jaudinančius paminklėlius partizanams, autorius pasigenda valstybės vadovų iniciatyvos – žuvusiems laisvės kovotojams pastatyti vieną didingą paminklą. Tuo tarpu negalime nematyti šalies pirmavimo savižudybių, žmogžudysčių, automobilių avarių, muštynių, skrybų statistikos lentelėse. Daug šių nelaimių siejama su įpročiu girtauti.

Realybei sparčiai kintant, įdomios autoriaus pastabos apie spaudą. Neseniai spauda buvo visuomeninių organizacijų vadovė bei politinių partijų kūrėja, dvasinių poreikių tenkintoja, kultūrinio gyvenimo rodyklė ir matas. Šiandien ji ieško aiškesnės savo paskirties. Didelių galimybių elektronika tarsi milžiniška ir viską ap-rėpianti knyga atsivertė prieš žmonijos akis. Autoriaus manymu, gal dar per anksti spėlioti, kiek žiniasklaidos priemonės viena kitai turės įtakos stiprėti, silpnėti ar išsilaikyti.

Jaučiuosi truputį nejaukiai, nes paprastai, aptardamas knygą, pabaigai palieku ką nors kritiškesnio, ką nors, su kuo sunku sutikti. Šios knygos atveju tegaliu tik džiaugtis, kad ji pasirodė ir iš naujo paskleidė gaspadoriškos išminties. Pagaliau suradau ką kritiškesnio pasakyti. Knygos išleista tik 300 egz. Kokybė nematuojama išleistos knygos tiražo mastu, bet būtų tikrai smagu, jeigu ten sukrauta išmintis ir taiklios pastabos apie tau-tą ir gyvenimą kuo plačiau pasklistų. □

Kultūros kronika

Kino šventė vyks ne tik kino teatruose, bet ir visame mieste – šią dovaną žiūrovams šiemet įteiks 20-ąjį kartą vyksiantis didžiausias šalyje kino festivalis „Kino pavasaris“. Svarbiausius naujus pasaulio filmus parodysiantis ir jų kūrėjus į Lietuvą pakvietęs festivalis prasidės kovo 19 d., tęsis dvi savaites ir vyks 5 miestuose. Šiemet „Kino pavasaryje“ – beveik 250 filmų iš viso pasaulio, kurie bus rodomi Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio kino teatruose. Tarp jų – keturis šių metų „Oskarus“, tarp jų – už geriausią filmą gavęs „Žmogus-paukštis“ („Birdman“), „Oskaruose“ geriausia dokumentika išrinktas „Pilietis Edwardas Snowdenas“ („Citizenfour“), festivalį atidarysiantis jaunojo kino vunderkindo Xavier Dolano drama „Mamytė“ („Mommy“), prestižiniame Sandanso kino festivalyje už geriausią režisūrą apdovanojama lietuviška juosta „Sangailės vasara“ („The Summer of Sangailė“), dešimtis tarptautinių apdovanojimų jau gavęs ukrainiečių filmas apie kurčiųjų internatą „Gentis“ („The Tribe“), buvusio Bogotos mero Antano Mockaus fenomeną nagrinėjanti dokumentika „Gyvenimas yra šventas“ („Life Is Sacred“) ir daugelis kitų puikiai įvertintų įvairių žanrų ir temų filmų.

Vilniaus knygų mugės kultūrinę programą bei knygų pasiūlą žvalgė britų leidėjai ir literatūros ekspertai. 2018 m. Lietuva planuoja kartu su Estija ir Latvija tapti Londono knygų mugės „Market Focus“ viešniomis ir šiam įvykiui pradėjo ruoštis iš anksto. Praėjusiais metais užmegztos naujos pažintys su literatūros ekspertais ir leidėjais, jiems pristatyti lietuvių rašytojų kūriniai, supažindinta su Lietuvos kultūros instituto vykdoma Vertimų skatinimo programa, rekomenduoti profesionalūs literatūros vertėjai į anglų kalbą.

Vasario 26 d. Lietuvos Respublikos ambasadoje Vienoje vyko susitikimas su rašytoja Vaiva Grainyte ir jos kūrybos pristatymas. Vaivos Grainytės pirmoji knyga „Pekino dienoraščiai“ (leidykla „Vaga“, 2012) 2012 m. nominuota „Metų knygos“ kategorijoje, įtraukta į kūrybingiausių knygų dvyliktuką. V. Grainytė yra šiuolaikinės operos apie prekybos centro kasininkes autorė. Opera „Geros dienos!“ (kompozitorė – Lina Lapelytė, režisierė – Rugilė Barzdžiukaitė) 2014 m. už geriausią lietuvių autoriaus pastatymą pelnė „Auksinį scenos kryžių“; spektaklis rodytas įvairiuose tarptautiniuose teatro ir muzikos festivaliuose New Yorke, Šanchajuje, Maskvoje, Prancūzijoje ir Latvijoje.

Šileika

Atkelta iš 3 psl.

Norisi daugiau sužinoti apie Jūsų šeimą – kodėl ji įsikūrė Kanadoje?

Kanadoje gyveno tolimas mūsų giminė, atsikraustęs ten apie 20-uosius metus. Mano tėvas buvo Alytaus policijos vadas, o mama – mokytoja, paskutiniaisiais metais dėsciusi Alytaus mokytojų seminarijoje. Kai 1944 m. sovietai grįžo, buvo aišku, kad jiems vietos Lietuvoje nebus, ir jie pabėgo į Vakarus kartu su mano dėde. Dėdė buvo paimtas į kalėjimą per pirmąją okupaciją 1940 m., išliko gyvas, bet be dantų. Jis paskambino mano tėvui, kad nėra ko čia pasilikti, sakė – man buvo blogai, bet jums bus dar blogiau. Iš dėdžių trys pabėgo į Vakarus, o tas, kuris pasiliko, 1951 m. buvo ištremtas ir mirė Sibire. Kanadoje gyvenimas buvo labai sunkus. Tėvas emigravo jau 45-erių metų. Tokio amžiaus niekas nenorėjo priimti į darbą. Jis išėjo į statybas. Darbas buvo nelengvas. Mama, – didelė laimė mūsų gyvenime, – buvo chemijos mokytoja. Ją valdžia pasamdė kaip teismo chemikę, kur jai reikėjo tirti narkotikus. Ją namo kartais parveždavo policija. Vieną sykį atsitiko tiesiog anekdotinė situacija: ji dalyvavo už 100 km vykusiame teisme, kuris užsitęsė. Ji policininkams pasakė: klauskit, jau ketvirta valanda, už valandos man reikės vaikams paduoti vakarienę... Policijos mašina daugiau kaip 100 km greičiu su sirena ją vežė namo, kad ji galėtų mums paruošti vakarienę.

Renkantis profesiją lietuvybė, įskiepyta namuose, matyt, neturėjo ypatingos reikšmės?

Turiu pasakyti, kad po paauglystės lietuvybės idėja man tapo visiškai neįdomi. Tėvai vis pasakodavo, ką jie pralošė čia bėgdami, bet mes augome Kanadoje, kuri buvo Britų imperijos dalelė, ir aš tai labai giliai priėmiau. Jaučiausi anglas, norėjau būti Sherlock Holmes ir galėjau surūkyti visą pakelį cigarečių klausydamas Dylano Thomas poezijos. Buvau tiesiogine prasme įkritis į anglų literatūrą. Atsibudau universitete ir staiga pasijutau lietuvis. Pirmais metais ten buvau pasivadinęs Toniu, antrais metais aš to vardo atsisakiau ir kategoriškai į tą vardą nebeatsiliepdavau, sakydavau: esu krikštytas Antanas. Kuo toliau, tuoėjau gilyn ir platyn. O kodėl taip atsitiko, ir šiandien negalėčiau pasakyti.

Gal buvo lietuvių bendruomenė, kuri Jus paveikė?

Iš pradžių lietuvių bendruomenė buvo labai svarbi. Kai man buvo 14–15 metų, buvau labai nedrąsus prie mergaičių, sunku buvo su jomis kalbėti. O šokdamas tautinius šokius galėjai mergaitę apsikabinti. Skautų laužai, ten vėl galėjai mergaites apsikabinti. Ir tų mergaičių tėvai tave priimdavo labai šiltai. Vienu momentu buvau net Lietuvių studentų sąjungos pirmininkas, buvom suruošę konferenciją Toronte, kurioje dalyvavo 750 lietuvių studentų. Buvau didelis lietuvis, bet man reikėjo apsispręsti

– lietuvybė ar literatūra. O literatūra man buvo pernelyg svarbi, todėl lietuvybę turėjau mesti. Bet įdomus dalykas – per literatūrą grįžau į Lietuvą.

Buvote išvažiavęs į Paryžių.

Tai buvo atsitiktinai. Mylėjau tokią Snaię, kuri išvažiavo į Paryžių studijuoti meno. Būdamas pakeliui į Australiją atsidūriau Paryžiuje, ten pagyvenom porą metų ir apsisėdėm. Ir po 40 m. vis dar esame kartu. Grįžom į Kanadą, nes pajutau, kad mano auditorija anglakalbė. Paryžiuje turėjau draugų, kurie keletą metų buvo gyvenę prancūziškoje aplinkoje ir jau pradėję maišyti angliškus ir prancūziškus žodžius. Supratau, kad turiu gyventi Kanadoje, kurios literatūros pasaulį aš jau siek tiek supratau.

Jūsų pirmasis romanas buvo „Dinner at the End of the World“.

Tai buvo bandymas atkartoti „Dekameroną“ – kai užaina maras. Mano romane pa-

saulis eina prie pabaigos – temperatūra kyla, žmonės bėga į šiaurę, kai nebegali toliau bėgti, vienas kitam ima pasakoti. Tais laikais mes jau matėm tą klimato šilimo procesą. 1997 m. išėjo „Buying on Time“ (dabar išversta „Pirkiniai išsimokėtinai“). Aš prie stalo vis pasakodavau juokingus atsitikimus apie tėvą, kitus lietuvius emigrantus, ir man žmona vieną sykį pasakė: kodėl tu to neparašai? Galima sakyti, kad tai ir buvo didžiausias mano pasisekimas – humoristinis pasakojimas apie emigrantų gyvenimą XX a. 6–7 dešimtmety-

je Kanadoje. Aš supratau, kad per lietuvių gyvenimą galiu kalbėti ir apie visą pasaulį. Tame romane aš rašau apie priemiesčius, kuriuose menininkai Kanadoje mano gyvenant kažkokius durnelius. Aš mačiau, kad tie žmonės nebuvo durneliai – tai įvairiausių tautybių žmonės, bandę pabėgti nuo Antrojo pasaulinio karo, patyrę labai daug skausmo. Sakydavau, kad per lietuviškus akinius aš matau ne tik Lietuvą, bet ir visą pasaulį.

Žinau, kad Jūsų romanas „Pirkiniai išsimokėtinai“, kuris šiemet pristatomas Vilniaus knygų mugėje, buvo tapęs radio serialu Kanados radijuje.

Romanas taip pat išverstas į kinų kalbą, o dabar verčiamas į italų kalbą. Kas galėjo patikėti, kad lietuvių išgyvenimai kitoms tautoms taip pat gali kažką pasakyti, išreikšti kažkokią prasmę. O, tie tėvai! Mano tėvas su savo auksiniu dantimi mėgindavo prajuokinti mano draugus, buvo pusiau kurčias, nesuprantantis kanadietiško pasaulio... Kai atėjo aliuminių kopėčių moda ir visi pradėjo mesti lauk savo medines kopėčias, tėvas iš šiukšlynų rinko jas ir nešėsi namo, kad tas geras nepražūtų. O man, vaikui, būdavo labai gėda – mano tėvas rausiasi šiukšlyne... Tėvas, apie kurį aš pasakoju savo apsakymuose, bandydavo valdyti visą mano gyvenimą. Kai rašydavai, rašiklio viršelis būtinai turėjo būti uždėtas ant kito galo – dėl balanso. Sakydavau – man nepatinka. Patinka nepatinka, o užsidėti turi. Jam patikdavo išgerti, jam patikdavo eiti į Mišias, jam patikdavo pajaukauti. Jis buvo ir piktas, ir dosnus – toks įdomus mišinys, kokie dažnai būna tėvai. Iš viso to kildavo daug linksmų dalykų, kurie patinka ne tik Kanadoje, bet, girdžiu, ir Lietuvoje.

Parengė **Audronė V. Škiudaitė**

